

İSLÂM'IN ÖNGÖRDÜĞÜ İNSAN/MÜSLÜMAN MODELİ

Dr. Muhlis AKAR

I- Konunun Plânı

A. Kur'an'da Öngörülen İnsan/Müslüman Modeli:

1. Allah'a ortak/şirk koşmaz.
2. Anne ve babasına iyilik eder. Allah'a ortak koşmaya zorlamaları dışında anne-babasına itaat eder.
3. Allah'a gönülden saygı duyarak huşû ile namazını dosdoğru kılar, iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirir ve bu uğurda başına gelenlere sabreder.
4. Yersiz bir gurura kapılarak insanlara üstünlük taslamaz ve veryüzünde böbürlenerek yürümez
5. Davranışlarında dengeli ve ölçülü olur.
6. Boş ve anlamsız şeylerden yüz çevirir.
7. Sürekli arınma çabası içinde olup zekatını verir.
8. İffetini korur, mahrem yerlerini haramdan sakınır, zina yapmaz, içki içmez, yuşturucu maddeleri kullanmaz, kumar oynamaz.
9. Emanete riayet eder, sözleşmelerine sadakat gösterir.
10. Allah'ın dokunulmaz ve haram kıldığı bir cana haksızca kıymaz.
11. Yetim malı yemez.
12. Ölçü ve tartıda adil davranır, haksızlık yapmaz.
13. Bilmediği şeyin peşine düşmez, bilmediği konuda fikir beyan etmez.
14. Kimseyle alay etmez, Müslüman kardeşlerinde kusur aramaz, onlara kötü lakap takmaz.
15. Zandan/spekülasyon yapmaktan sakınır, tecessüs edip insanların gizli hallerini araştırmaz.
16. Bir başkasının gıybetini yaparak arkasından çekiştirmez.
17. Doğru sözlüdür.
18. Yapmayacağı şeyi söylemez.
19. Bollukta da darlıkta da sadaka verir, öfkesine hakim olur, insanların kusurlarını bağışlar.
20. Hatalı tutum ve davranışlarında ya da günahlarında ısrar etmez, tekrarlamaz ve onlara yürekten tevbe-istiğfar eder.

- 21.Adildir, hakkı ve adaleti ayakta tutar. Kin beslemez, düşmanına bile adil davranır. Kendisinin ve yakınlarının aleyhinde bile olsa adaletle şahitlik eder.
- 22.Kötülöklere karşı en güzel bir tarzda mücadele eder; kötölükleri iyilikle savar; insanları güzel öğütle ve hikmetle Allah'ın yoluna davet eder
- 23.Yakınlarına, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilencilere ve özgürlüğünü kaybetmiş olanlara zekat ve sadakayı sevdiği mallardan verir; ama gereksiz yere de saçıp savurmaz.
- 24.Hayır işlerinde, iyilik ve takva üzere yardımlaşır, düşmanlık üzere yarış ve dayanışma içinde olmazlar.
- 25.İşlerini istişare üzere yaparlar
- 26.Harcadıklarında ne israf ederler, ne de cimrilik ederler. Harcamaları bu ikisi arasında dengeli olur.
- 27.Allah'ın ayetlerine karşı kör ve sağır davranmazlar.
- 28.Yala yere şahitlik etmezler, boş söz ile karşılaştıkları zaman oradan vakar ile geçip giderler.

B. Hadislerde Öngörölen İnsan Ve Müslöman Modeli:

1. İyi niyetlidir; inancında, düşüncesinde, söz, iş, icraat ve ibadetlerinde samimidir.
2. İnandığı dinin temel prensiplerine kayıtsız ve şartsız teslim olmuştur.
3. Kur'an'a ve onun hayata tatbik edilmiş şekli olan sünnete bağlıdır.
4. Her türlü hurafe ve batıl inanışlardan uzaktır.
5. İbadetlerinde ve hayır-hasenatında devamlıdır.
6. Günah ve hatalarında ısrarcı değildir. Günah işlediğini ya da hata yaptığını anladığında derhal yaptıklarından tevbe eder.
7. Güzel ahlâk sahibidir.
8. Elinden ve dilinden kimseye zarar gelmez. Her yönüyle güven ve emniyet insanıdır.
9. Hayır sahibi ve hizmet ehli bir insandır. "İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır" hadisini kendisine düstur edinmiştir.
- 10.Duyarlıdır; başkalarının acı ve ıstıraplarına karşı duyarsız kalmaz.
- 11.Kardeşlik hukukuna riayet ederek bütün Müslömanları kardeş bilir.
- 12.Uyanıktır.

- 13.Dost ve arkadaş seçimine dikkat eder.
- 14.Malayani ile boş vakit geçirmez.
- 15.Yaptığı her işi sağlam yapar.
- 16.Müslüman olarak yaşayıp Müslüman olarak ölmek en büyük arzusudur.

II- Konunun Açılımı ve İşlenişi

“İslâm’ın Öngördüğü İnsan- Müslüman Modeli” adıyla hazırlanacak vaaza öncelikle ilgili âyet ve hadisleri bir araya getirerek başlanabilir. Daha sonra tesbit edilen ayetlerin tefsirlerinden, hadislerin de şerhlerinden yararlanılarak İslâm’ın istediği örnek ve model Müslümanların hangi özelliklere sahip olmaları gerektiği ortaya konulur. Şüphesiz bu konuda örnekliği şahsında en güzel şekilde temsil eden Rasûlullah’ın hayatından ve diğer örnek şahsiyetlerin yaşantılarından da bölümler aktararak konunun daha iyi ve net anlaşılması sağlanabilir.

Konu işlenirken ilgili âyetlerden, hadislerden ve bu konuda yapılmış çalışmalardan faydalanılabilir.

Not:Bu konu seri halinde en az dört gün veya daha fazla işlenebilir.

III- Konunun Özet Sunumu

İslâm dininin temel iki kaynağı olan Kur’an ve onun hayata uygulanmış şekli olan sünnet ideal bir mümin tipi çizer ve muhataplarına böyle bir şahsiyet kazanmalarını sağlayacak bir dizi ilke ve davranış önerir. Zaten Kur’an’ı bizlere ulaştıran Allah Resulü’nün hayatı da Kur’an’da öngörülen model insanın ta kendisidir. Hz. Ayşe validemizin ifadesi ile “Onun ahlâkı, Kur’an ahlâkıdır.”

O halde Kur’an ve Sünnete muhatap olan her mümin, “Yüce Allah benim nasıl bir insan ve Müslüman olmamı istiyor?” sorusuna cevap arayarak Kur’an ve Sünnetten yukarıda yer verebildiğimiz ve yer veremediğimiz prensipleri öğrenir ve hayatına tatbik ederse, o zaman İslâm’ın öngördüğü bir insan ve kâmil bir mümin olur.

IV- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Ayetler

Şu âyetlerden Kur’an’ın tanımladığı mü’min tipini öğrenebiliriz;

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَهْمٍ يَتَوَكَّلُونَ

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ
وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ

”Mü’minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun ayetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını artırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü’minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır. ¹

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ

Mü’minler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir.

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ

Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ

Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ

Onlar ki, zekatı öderler

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُيُوهِهِمْ حَافِظُونَ

Onlar ki, ırzlarını korurlar.

إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ

Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlarla ilişkilerinden dolayı kınanmazlar

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ

Yine onlar ki, emanetlerine ve verdikleri sözlere riâyet ederler.

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ

Onlar ki, namazlarını kılmağa devam ederler

أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

1 Enfal 8/2,3,4.

İşte bunlar varis olanların ta kendileridir Onlar Firdevs cennetlerine varis olurlar. Onlar orada ebedî kalacaklardır ²

Not: Geniş bilgi için şu âyetlere bakılabilir: Furkan 25/63-77; Lokman 31/13-19; Müminun 23/1-11, 61; İsrâ 17/ 26-27, 32-38; Hucurat 49/ 6-12; Furkân 25/63-77; Ahzap 33/70; es-Saff 61/2; Âl-i İmran 3/103-104, 118, 134-135; Tahrîm 66/ 8; A'râf 7/55-56, 205; Nisâ 4/135; Mâide 5/8; 90-92; R'ad 13/22; Nahl 16/ 125; Kasas 28/ 54; Ankebût 29/46; Fussilet 41/34; Bakara 2/ 43-44, 177; Enfal 8/ 2-4, 46,74 ; Şûrâ 42/38; Asr 103/1-3; Tevbe 9/71-72; Bu konuda Kur'an'dan daha başka ayetler de bulunabilir...

V- Konu İşlenirken Başvurulabilecek Bazı Hadisler

Müminin kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyleri terk etmesi:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ «

Ebû Hüreyre (r.a.) den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:

“Kendisini (doğrudan) ilgilendirmeyen şeyi terketmesi, kişinin iyi müslüman oluşundandır.”³

Müminin insanlarla iyi geçinmesi:

عَنْ أَبِي ذَرٍّ جُنْدَبِ بْنِ جُنَادَةَ ، وَأَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، قَالَ : « إِتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ وَأَتَّبِعِ السَّبِيلَةَ الْحَسَنَةَ تَمَحُّهَا ، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ »

Ebû Zer Cündeb İbni Cünâde ve Ebû Abdurrahman Muâz İbni Cebel (r.a.) den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:“Nerede ve nasıl olursan ol, Allah'dan kork. Kötülük işlersen, hemen arkasından iyilik yap ki, o kötülüğü silip süpürsün. İnsanlarla güzel geçin!”⁴

Mümin dosdoğru olmalıdır:

2 Mü'minûn 23/ 1-11.

3 Tirmizî, Zühd 11. Ayrıca bk. İbni Mâce, Fiten 12.

4 Tirmizî, Birr, 55.

وَعَنْ أَبِي عمرو ، وقيل أبي عمرة سُفْيَانُ بن عبد الله رضي الله عنه قال: قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ قُلْ لِي فِي الإِسْلَامِ قَوْلًا لَا أَسْأَلُ عَنْهُ أَحَدًا غَيْرَكَ . قَالَ: « قُلْ : آمَنْتُ بِاللَّهِ: ثُمَّ اسْتَقِمَّ » رواه مسلم .

Ebû Amr (veya Ebû Amre) Süfyân İbni Abdullah (r.a) şöyle dedi: Yâ Resûlallah! Bana İslâmı öylesine tanıtt ki, onu bir daha senden başkasına sormaya ihtiyaç hissetmeyeyim, dedim. Resûlullah (s.a.v.): “Allah’a inandım de, sonra da dosdoğru ol!” buyurdu.⁵

Mümin akıllı ve uyanık olmalıdır:

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : « لَا يُلْدَغُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرٍ مَرَّتَيْنِ »

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Mü’min bir yılan deliğinden iki defa ısırılmaz.”⁶

Mümin nimete şükreder, belaya sabreder, Allah’a dayanıp tevekkül eder:

وَعَنْ أَبِي يَحْيَى صُهَيْبِ بْنِ سِنَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ لَهُ خَيْرٌ ، وَلَيْسَ ذَلِكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ : إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَاءٌ شَكَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَاءٌ صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ » رواه مسلم .

Ebû Yahyâ Suheyb İbni Sinân (r.a.)den rivâyet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Mü’minin durumu gıpta ve hayranlığa değer. Çünkü her hâli kendisi için bir hayır sebebidir. Böylesi bir özellik sadece mü’minde vardır: Sevinecek olsa, şükreder; bu onun için hayır olur. Başına bir belâ gelecek olsa, sabreder; bu da onun için hayır olur.”⁷

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ. إِحْرَصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ. وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ، وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ»

5 Müslim, İmân 62. Ayrıca bk. Tirmizî, Zühd 61; İbni Mâce, Fiten 12.

6 Buhârî, Edeb 83; Müslim Zühd 63. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 29; İbni Mâce, Fiten 13.

7 Müslim, Zühd 64

Ebû Hüreyre (r.a.)’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu “Kuvvetli mü’min, (Allah katında) zayıf mü’minden daha hayırlı ve daha sevimlidir. (Bununla beraber) her ikisinde de hayır vardır. Sen, sana yararlı olan şeyi elde etmeye çalış. Allah’dan yardım dile ve asla acz gösterme. Başına bir şey gelirse, “şöyle yapsaydım, böyle olurdu” diye hayıflanıp durma. “Allah’ın takdiri bu, O, ne dilerse yapar” de. Zira “eğer şöyle yapsaydım” sözü şeytanı memnun edecek işlerin kapısını açar.”⁸

وعن أبي هريرة رضي الله عنه أن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال : « مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَصِلْ رَحْمَهُ ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقِلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمِتْ »

“Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse misafirine ikram etsin. Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse akrabasına iyilik etsin. Allah’a ve âhîret gününe iman eden kimse ya faydalı söz söylesin veya sussun!”⁹

Mümin kardeşlik hukukunun gereğini yerine getirir:

لَا تَحَاسَدُوا. وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ. وَكُونُوا، عِبَادَ اللَّهِ! إِخْوَانًا. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ. لَا يَظْلِمُهُ، وَلَا يَخْذُلُهُ، وَلَا يَحْقِرُهُ. التَّقْوَى هَهُنَا" وَبُشَيْرٌ إِلَى صَدْرِهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ "بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ. كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ. دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ".

Ebû Hüreyre radiyallahu anh’den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: “Birbirinizle hasetleşmeyiniz. Almayacağınız bir malın fiyatını müşteri kızıştırmak için artırmayınız. Birbirinize kin ve nefret beslemeyiniz. Birbirinize darılıp yüz çevirmeyiniz. Birinizin satışı üzerine başka biriniz satış yapmasın. Ey Allah’ın kulları, böylelikle kardeş olunuz. Müslüman, müslümanın kardeşidir. Ona zulüm ve haksızlık yapmaz, yardımı kesmez ve onu hakir görmez. Peygamberimiz üç defa göğsüne işaret ederek buyurdular ki; Takvâ buradadır. Müslüman kardeşini hor ve hakir görmesi, bir kimseye şer olarak yeter. Her müslümanın kanı, malı ve ırzı, başka müslümana haramdır.”¹⁰

8 Müslim, Kader 34. Ayrıca bk. İbni Mâce, Mukaddime 10.

9 Buhârî, Nikâh 80, Edeb 31, 85, Rikâk 23; Müslim, İmân 74, 75, 77. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, Edeb 123; Tirmizî, Kıyâmet 50; İbni Mâce, Edeb 4.

10 Müslim, Birr 32. Ayrıca bk. Buhârî, Edeb 57; Ebû Dâvûd, Edeb 47; Tirmizî, Birr 24; İbni Mâce, Duâ 5 (Müslim rivayeti dışındakiler, Enes İbni Mâlik’ten gelmiştir.

VI- Yararlanılabilecek Bazı Kaynaklar

İzzeddin BELİK, Ayet ve Hadislerle İslâmî Hayat I:II:III:IV (Trc: Vecdi AKYÜZ; Salim ÖGÜT; Mehmet Erdoğan) Hikmet Neşriyat.

İsmail Lütfi ÇAKAN, İYİ MÜSLÜMAN, Diyanet Vakfı Yay.

M. Yaşar KANDEMİR, İ.L. ÇAKAN, R. KÜÇÜK, Riyazü's-Salihîn, Terceme ve şerhi: Erkam Yay, İst, II/285 vd.